

Literarna veda in nacionalno ideološke težnje: kanadski primer

Marcello Potocco

Fakulteta za humanistične študije, Oddelek za slovenistiko, Glagoljaška ulica 8, SI-6000 Koper
Marcello.Potocco@guest.arnes.si

Avtor podaja možen kontekst teženj po obravnavi literature kot ene izmed diskurzivnih praks v kanadski komparativistiki. V Kanadi razlogov za spremembe ni mogoče iskati le v prevladi poststrukturalizma, marveč v potrjevanju kanadske kulturne identitete. Tudi prevlada multikulturnih študij izhaja iz težnje po sooblikovanju nacionalnega mita – le da je kot mit vzpostavljena raznoterost kultur.

Ključne besede: primerjalna književnost / Kanada / kulturne študije / multikulturnost / kulturna identiteta

Desetletje po objavi *Bernheimerjevega poročila* (1993) in po izidu knjige S. Tötösyja de Zepetneka *Primerjalna književnost: Teorija, metoda in praksa* (1998) se zdi, da poizkus vnovične opredelitve primerjalne književnosti, katerega odsev sta bili tudi ti dve besedili, ni tako radikalno zarezal v raznolikost stroke, kot se je zdelo ob prvih odzivih nanju. Kriza primerjalne književnosti, o kateri se je govorilo, je zrcalila stanje v literarni vedi, kjer sta bila z nastopom poststrukturalizma zamajana ontološki status in pojem avtonomije tako literarne produkcije kot njenega raziskovanja (Juvan 81–85), posledica kritike esencializma pa je bil afirmativnejši pogled na obravnavanje literature kot enega izmed družbenih diskurzov. Zato niso presenečali predlogi t. i. »kontekstualistov« (Virk 12), naj se primerjalna književnost odreče raziskovanju specifične literarnosti (Bernheimer 42), pa tudi ne porast raziskovanja literarnih besedil, v katerem so bolj ali manj izraženi sociološki vidiki – npr. v sistemskih in empiričnih pristopih k literaturi – ali pa metodologija kulturnih študij. Zlasti knjiga Tötösyja de Zepetneka in njegovo delo na sploh sta s tovrstnimi pobudami zapadla v paradoks. S svojimi predlogi je Tötösy namreč skušal zaježiti tudi krizni materialni status discipline (*Comparative* 14–15, 18–19). Toda prav Tötösyjevo delo se je, kot opozarja Virk, spremenilo na način, ki je primerjalno književnost postavil še v manj zavidljivi položaj, saj jo je odkrito spremenilo v kulturne študije (Virk 20–23).

Tötösyjevo približevanje kulturnim študijam ima tudi pragmatične razloge, a edinih vzrokov zanj ne moremo iskati niti v pragmatiki niti v

prevladi postrukturalistične paradigme. Tötösyjev pogled se je formiral v kontekstu kanadske komparativistike – pretežno v okviru njenega angleškega dela –, ki sicer ni edina oblikovala njegovega raziskovalskega horizonta, a nam lahko deloma pojasni paradoks Tötösyjevega delovanja, zlasti pa širše dileme kanadske literarne vede. Četudi je bil namreč z vidika pragmatike v Kanadi opazen institucionalni primat študij nacionalne literature, kar zopet velja še posebej za njen angleški del, pa komparativistika ni bila izrazito podhranjena (Rajan 135, 153 idr.),¹ zato lahko enega glavnih razlogov za krizo kanadske komparativistike iščemo drugje: v čustvenem in intelektualnem prvenstvu narodnih jezikov in književnosti, na kar opozarja sam Tötösy (*Comparative* 16).

O kanadski literaturi sicer ne moremo govoriti kot o enovitem nacionalnem književnem korpusu, kajti v Kanadi sta bili od začetka upravno-političnega združevanja tako v političnem jeziku kot v kulturnem imaginariju prisotni vsaj dve jezikovni skupini in literaturi. Ob delitvi na angleški in francoski del književnosti so se v zadnjih desetletjih okrepile tudi težnje k enakovrednejši obravnavi staroselskih ter priseljeniških literatur, vendar ugotovitve nekaterih komparativistov kažejo, da se večina etničnih literatur oziroma t. i. »literatur manjše razširjenosti« staplja z enim izmed obeh glavnih literarnih sistemov, kar pomeni, da imamo v Kanadi še vedno opravka predvsem z bilingvalnostjo ter z dvema vodilnima književnostma. Obenem ne gre spregledati dejstva, da sta bila v razmerju med obema književnostma vselej dominantna angleška lingvistična skupina ter angleški del literarnega kritištva oziroma literarne vede.² Nacionalno ideološke težnje v obravnavi literature so bile izrazitejše ravno v anglofonem delu države, tako da je bil kanadski literarni nacionalizem – kot so mu pogosto očitali – pretežno anglo-kanadski nacionalizem. Tudi zato bom v pričujočem članku o nacionalnosposodbudnih težnjah govoril predvsem kot o težnjah anglo-kanadskega kritištva in literature.

Status literarne vede, zlasti v angleški Kanadi, je še pred nekaj desetletji določala prav njena nacionalna usmeritev, medij nacionalno-kulturne ideologije pa so bile tako literarne tvorbe kot njihova kritiška in znanstvena refleksija. Ta vzorec je bil zaznaven vse od nastanka prve kanadske politične tvorbe, leta 1867,³ toda kljub nekaterim predhodnim sistematičnim poizkusom, posebej v francoskem delu Kanade (gl. npr. Moisan, *Works* 687–91), je doslednejšo kritiško in zgodovinsko obravnavo nacionalne literature v ospredje postavil šele Northrop Frye v petdesetih in šestdesetih letih 20. stoletja, in seveda v okviru anglo-kanadske literarne vede. Frye je tudi v splošneje zastavljeni *Anatomiji kritištva* kritištvo in posredno literarno vedo opredelil kot enega izmed poenotujočih načel družbe (Mandel 65), toda to načelo, ki ga je v *Anatomiji* postavil v širši kontekst, je

v lastnem kritištvu kanadske literature razumel predvsem kot nacionalno poenotenje, s tem pa je sprožil svojevrstno redukcijo, saj je ne le literaturo, ampak tudi literarno vedo in kritištvu obravnaval kot možno sredstvo nacionalne kohezivnosti (prim. npr. Sanfilippo 25). Fryev najpomembnejši poseg, v katerem je skušal določiti bistvene idejne in motivne značilnosti kanadske literature, je bil »Sklep« k projektu *Literarne zgodovine Kanade*, ki je izšla l. 1965. Pri tem je Fryev »Sklep« še posebej zanimiv, saj značilno kaže na dvojnost celotnega projekta in knjige, ki je po mnenju marsikaterega raziskovalca konstituirala angleško kanadsko literarno vedo (Lecker, *Critical* 685). Prva izdaja *Literarne zgodovine Kanade* s Sklepom vred tako ne skriva svojega izvora v širši obravnavi angleških literatur, kar ni presenetljivo, saj je bilo raziskovanje literature formalno umeščeno med preučevanje anglosaksonskih književnosti; vendar obenem izkazuje poudarjeno težnjo po nacionalni koheziji, ki je omejena na homogenizacijo angleško govoreče skupnosti in ki le redko vzpostavi povezave bodisi s francosko bodisi s staroselskima skupnostma in literaturama. Kljub izvorni sprejemljivosti za primerjanje in beleženje izmenjav med angleškimi književnostmi, opazni v *Literarni zgodovini Kanade* in tudi v Fryjevem delu, je v kanadski literarni vedi torej že od začetka prevladovalo – in nato prevladalo – ideološko iskanje istovetnosti ter enovitosti nacije oz. skupne kulturne identitete, omejene zlasti na angleško-kanadski prostor in diskurz.

Za tovrstno redukcijo, opravičeno z nacionalnimi cilji, pa vendarle ni bil najbolj odgovoren Frye. Njegovi posegi so sovpadli s praznovanjem stoletnice prve kanadske politične tvorbe in hkrati z obdobjem ekonomskega ekspanzionizma s strani Združenih držav Amerike. Oboje je v Kanadi spodbudilo intenzivno nacionalistično razpoloženje tudi med intelektualci, ki so v Fryevih idejah videli primerno osnovo za lastni nacionalizem; Margaret Atwood je v študiji *Survival* (1972) radikalizirala Fryeve ideje in, opirajoč se nanje, v literarno kritištvu uvedla novo, za skoraj celo desetletje dominantno šolo t. i. tematologov.⁴ Tematologi so sicer prevzeli Fryevo osnovno tezo o družbenem mitu, ki naj bi bil poenotujoče načelo vsake kulture in literature, a z nekaterimi pomembnimi razlikami. Iskanje poenotujočega načela so reducirali na raziskavo tipičnih tem in motivov v kanadski literaturi; prav tako pa so posredno zavračali Fryevo opozorilo, da je elemente družbenega poenotenja mogoče iskati le v estetsko nedovršeni literaturi, medtem ko naj bi se v »zreli« literaturi sledi družbenega mita pokazale le še v načinu metaforičnega oblikovanja, ne pa več v temah ali motivih. Tako so tematologi Fryevo splošno zanimanje za genezo neke literature omejili na raziskavo parcialnih elementov družbenega mita v literaturi konkretne dežele; posredno, a tudi neposredno pa so s tem zavračali razmislek o tuji literarni (iz)oblikovanosti in o »drugem« v literaturi, s tem pa so prav tako zožili Fryev izvorni splošni horizont.

Redukcija, ki so jo sprožili tematologi, se je paradoksalno najizraziteje pokazala prav ob recepciji Fryjevih dosežkov, saj znotraj kanadske kritike in literarne vede v času njenega nastanka skoraj nobenega vpliva nista imeli študiji *Anatomija kritištva* (*Anatomy of Criticism*, 1957) ter *Veliki kód* (*The Great Code, The Bible and Literature*, 1982), zato pa so neznansko popularizacijo doživele njegove študije, ki so se neposredno ukvarjale s kanadsko literaturo, kulturo in z utemeljitvenim mitom (Cameron 114). Zlasti »Sklep« je prav gotovo največkrat navajano, po prepričanju mnogih tudi najvplivnejše delo v kanadskem kritištvu (npr. Rajan 134, Lecker, *A Quest* 283). Tematološko raziskovanje je bilo hkrati vrhunec in zametek preobrata k prebolevanju poudarjene nacionalne obravnave literature, čeprav se je takšno raziskovanje v prilagojenih različicah ohranilo vse do danes. Kanado so »v obdobju med letoma 1972–84 obvladovale modificirane poetike, poetike, ki niso bile vzpostavljene zgolj na osnovi teorije, ampak na osnovi ideje o narodni enotnosti« (Cameron 111), vendar drži, da podpora tematologom nikoli ni bila enoznačna in enotna. Po letu 1976 so tematološko raziskovanje napadli prav avtorji, ki jih R. M. Brown ali Barry Cameron označujeta kot fenomenologe (Brown, *Critic* 152–58, Cameron 110–20), a jim tako Cameron kot Myles Chilton pripisujeta, da se kljub fenomenološkim pristopom ali celo osredotočenosti na raziskovanje kulturnih praks niso oddaljili od narod potrjujoče obravnave besedila (Cameron 123–28, Chilton, odsek II).

Značilnost vseh smeri, ki so obvladovale kanadski prostor v sedemdesetih in večino osemdesetih let 20. stoletja, najbolj pa tematologov, je bila potemtakem implicitna predpostavka, da je v nezadostno artikulirani kanadski literaturi in kulturi najprej treba poiskati njeno »bistvo«. Zato že večina teh študij literarnega besedila ni obravnavala kot člena v izključno literarnem sistemu (denimo žanru), marveč kot del ustvarjalnosti celotne kulture, za katero so predpostavljale, da v njej obstaja nacionalna oziroma kulturna enotnost. Težnja k opisovanju enovitosti nacionalne literature in kulture nikakor ni bila kanadska kulturna specifika. Že če se na najbolj površni ravni spomnimo obravnave Prešernovega *Krsta* kot nacionalnega mita ali Pirjevčeve »prešernovske strukture«, lahko opazimo, da so bili podobni mehanizmi na delu v slovenski literarni zgodovini in kritiki. Morda najzanimivejšo sorodnost je mogoče bežno ilustrirati z opozorilom na podobnost med dvema najznamenitejšima besediloma N. Fryeja in J. Vidmarja. Tudi Vidmar v svojem *Kulturnem problemu Slovenstva* namreč podobno kot Frye v »Sklepu« prehaja iz literarnega kritištva oziroma literarne zgodovine v območje kulturnega kritištva, v nekakšno proto kulturno študijo. V obeh primerih lahko razlog za njun obrat v (proto) kulturno študijo iščemo v pomanjkanju drugih, običajnejših mehanizmov nacionalne interpelacije,

zlasti še v neskladju med narodno samopodobo ter nacionalno potujevalno vlogo izobraževalnega sistema, med upravno-politično podobo obeh dežel ter kulturno identifikacijo njunih prebivalcev itn.⁵ Kanadski literarni sistem so torej dolgo obvladovale literarne študije, ki so književnost obravnavale kot podsistem splošnejšega sistema – kulture. Kakor lucidno ugotavlja Barry Cameron, se takšna literarna zgodovina dejansko spremeni v kanadske oziroma v kulturne študije, saj analizira simbole kulture, njene podobe, mite itd. (Cameron 111–12), ali pa njeno kulturno in institucionalno produkcijo. Četudi bi bilo takšne študije pretirano razumeti kot neposredno podlago za uvajanje empiričnih in sistemskih pristopov k literaturi, pa so ustvarile miselni okvir zanje, saj so se usmerjale v analizo kanadske kulture namesto v raziskave specifičnosti literature, prav tako pa so ustvarile podlago za usmeritev literarne vede pretežno v študij nacionalne literature.

Obe miselni predpostavki sta z vzponom poststrukturalističnih praks na metodološki ravni doživljali nenehne napade;⁶ po letu 1977, ko je bil sprožen institucionalni napad na tematologije v reviji *Studies in Canadian Literature*, je bil tematološkim študijam bolj ali manj dosledno preprečen vstop v kanadistične znanstvene in kritiške revije – ne pa tudi v knjižni tisk –, v revijah pa je povsem prevladal poststrukturalizem (Brown, Practice, odsek II). Vendar poststrukturalisti (npr. L. Hutcheon, B. Cameron, Barbara Godard idr.) tematologom niso pretežno očitali osredotočenosti na kulturo ali celo na nacionalno literaturo, marveč vztrajanje pri fiksni nacionalni identiteti in fiksnem statičnem kanonu. Sami so uvajali metodološke prijeme, s katerimi so opredelili zunajliterarne družbene diskurzivne prostore, v okviru katerih naj bi »kritiška teorija postala relevantna za kanadsko situacijo«; namesto enotne vizije Kanade kot nečesa že ustvarjenega pa naj bi teorija ponudila branje tistega, kar naj bi bila Kanada v nenehnem procesu nastajanja (Chilton, odsek III). Zato so poststrukturalistične prakse sicer spremenile načine obravnave, branja in raziskovanja, niso se pa odpovedale primarni obravnavi korpusa kanadske književnosti in kanadske družbene situacije.

Poststrukturalistične prakse so izrazito poudarjale večetničnost kot specifiko kanadske družbene situacije. Večetničnost in še prej bilingvalna strukturiranost kanadske države bi pravzaprav morali biti izvrstna podlaga za vznik primerjalnih študij, še posebej za primerjavo obeh dominantnih literatur in kultur, anglofone in frankofone. Mednarodno usmerjene komparativne, žanrske in literarnoperiodične raziskave so sicer obstajale (prim. Dimić, *Comparative* 69–72), ob dominaciji tematologov in zaradi konzervativnega akademskega prostora, ki je bila posebej v angleškem delu Kanade osredotočena na tekstno kritiko, formacijo nacionalnega kanona ipd., pa

sta bila njihov vpliv in status vsaj do osemdesetih let 20. stoletja dvoumna, v veliki meri podcenjena (prim. Rajan 133–35, 153–55).⁷ Bolj presenetljivo je, da je nastajalo malo komparativnih raziskav obeh dominantnih literatur. E. D. Blodgett opozarja, da je bil razlog deloma v tem, da primerjalne študije običajno primerjajo literature različnih narodov, ne pa literatur znotraj naroda (četudi bilingvalnega), hkrati pa je, kot je opozarjal Philip Stratford, zaradi političnih napetosti med obema dominantnima kulturama takšna primerjava v Kanadi vselej morala paziti, da »niti ne združuje niti ne razdvaja« (Blodgett, *Comparative*, prim. Stratford 8–9). Drugi problem razkrivajo prav tiste maloštevilne primerjalne študije obeh lingvističnih skupin, ki so nastajale po letu 1970. Najznačilnejši študiji – *Second Image* (1971) Ronalda Sutherlanda in *A Poetry of Frontiers* (1983, fr. različica *Poésie des frontières*, 1979) Clémenta Moisanova – metodološko temeljita v primerjavi enakih tem v obeh dominantnih literaturah, tej metodološki osnovi pa je sledila tudi večina drugih komparativnih kanadskih študij. Tako sta zlasti Sutherlandova in Moisanova študija zelo zgodaj naleteli na očitke, da sta pretežno tematološki, kar pomeni, da so ju kritiki uvrstili v red tistih študij, ki v ospredje postavljajo nacionalno kohezivnost in vztrajajo pri fiksni obravnavi narodne enotnosti. Za fiksno obravnavo kulture pa naj bi se že v obravnavi dveh dominantnih literatur skrivala predvsem nerefektirana dominacija anglofone lingvistične skupine, poleg tega naj bi tovrstne študije povsem spregledovale obstoj drugih etničnih kultur in njihovih literatur.

Te in podobne kritike niso bile skladne le z vznikom poststrukturalizma, pač pa zlasti z vse bolj uveljavljajočo se multikulturalnostjo, ki je ob ohlapnejši imigracijski politiki postala eden glavnih kanadskih notranjepolitičnih projektov. Chilton prav ob poststrukturalističnih praksah pripominja, da je bila njihova afiniteta do neesencialističnih različic konstrukcije identitete in literatur vsaj deloma pogojena tudi z zunanjimi dejavniki; omenja ustavno krizo in kvebeški referendum (Chilton, odsek III), dodati pa je vsekakor potrebno vse večjo etnično raznolikost in državno spodbujeno multikulturalnost.

Spodbujanje multikulturalnosti se je, vsaj na videz, skladalo z razgradnjo fiksne nacionalne identitete, kakršno so še želeli konstruirati ali uveljaviti tematologi; v tem smislu je multikulturalnost postavila pod vprašaj tako tradicionalne koncepte narodnosti kot družbene strukture na sploh (Loriggio 195). Že pred dokončno prevlado poststrukturalističnih praks se je ob koncu sedemdesetih let 20. stoletja težišče obravnav premaknilo z nacionalne k regionalnim identitetam (zaradi močnega regionalizma), a tudi že k posamičnim etničnim identitetam in literaturam. Premaknjeno zanimanje je bilo posledica etnične renesanse v šestdesetih in sedemdesetih

letih (prav tam 195–97), ta pa posledica ohlapnejše imigracijske politike. Obenem kanadska etnična renesansa ni bila v neskladju z dogajanjem v drugih državah, zlasti v Združenih državah Amerike in deloma v Veliki Britaniji, kjer je problematika marginaliziranosti etničnih skupin sprožila uveljavljanje postkolonialnih študij, ki jih lahko povežemo s kulturnimi študijami, posebej s t. i. birminghamsko šolo in še zlasti s prispevki Stuarta Halla.⁸ V Kanadi je bil pojem »etničnih literatur« že od samega začetka termin z nejasnim pomenom; toda koncept »etničnosti« ni bil povsem tuj niti tematologom. Atwoodova v svoji slavni študiji ne zaobide treh temeljnih pojmov oziroma identifikacij in s tem problemov, ki so zaznamovali kasnejšo multikulturno debato: svoje poglavje namenja frankofoni literaturi, zazna prisotnost neanglofonih etničnih skupnosti, zlasti pa jo zanima vprašanje staroselcev. Očitek, ki je bil pri tem namenjen tako študiji *Survival* kot njenim zlasti tematološkim naslednicam, je bil, da ta vprašanja združuje v enoten nacionalni koncept; da je torej njihov cilj definicija nacionalne enotnosti in ustreznega literarnega koda.

Vendar takšne poenotujoče motivacije ni mogoče izključiti niti pri sodobnejših raziskavah, ki v ospredje postavljajo multikulturnost. V zadnjem desetletju prejšnjega stoletja so bili čedalje pogostejši očitki zoper slepo zagovarjanje multikulturnosti in zoper pomanjkanje premisleka o njenem problematičnem udejanjanju v praksi (Verhoeven 97, prim. Irvine 144–45). Tudi marsikatero obravnavo multikulture literature je bilo mogoče brati zgolj kot razširitev pojma »kanadsko« k drugim obstoječim etničnim ali celo spolskim literaturam (Irvine 142–43), ali pa k novemu okviru, v katerem bi Kanadčani kljub svoji raznolikosti ohranili občutek »skupne zgodovine« (Ravvin 119). Večkulturnost bi bilo torej še vedno mogoče brati kot združujoči znak Kanadčanov, kot enoten »nacionalni« kod, v katerem je kriterij enotnosti postala raznolikost, pogled na kanadsko identiteto pa pluralen (Irvine 152).

Nemajhnemu delu multikulturnih študij je mogoče očitati vsaj to, da so se ob osredotočanju na postkolonialistične pojme – kot so vmesna kultura, hibridna identiteta idr. – ali ob njihovi aplikaciji na tekste, preveč ukvarjali s teoretičnimi koncepti. Pri tem je v ozadju ostalo vprašanje, koliko ni politični projekt multikulturnosti, kakršnega je l. 1971 sprožil P. Trudeau, samo maskiranje bodisi nadvlade obeh dominantnih jezikovnih skupin bodisi reševanja zgodovinskih napetosti med njima (Bissoondath 62, Irvine 152). Četudi so bili postkolonialistični koncepti dejansko uporabljani kot alternativa ameriškemu talilnemu loncu, po mojem mnenju niso mogli dati prepričljivih odgovorov na vprašanje, če obstaja in kakšno razmerje (naj) obstaja med skupno tvorbo – enotnostjo – in raznolikostjo posamičnih etničnih skupin v Kanadi, in posledično tudi ne na vprašanje,

kakšni so ali naj bodo hierarhični odnosi v morebitni skupni tvorbi.

Obširnejšo razpravo o teh problemih so sprožile šele reakcije iz vsakdanje prakse, zlasti pa kritika, ki jo je na podlagi vsakdanjih izkušenj v knjigi *Selling Illusions* (1994) formuliral pisatelj Neil Bissoondath, zatrjujoč, da so hierarhična razmerja med dominantnima in etničnimi literaturami tudi v večkulturnosti ostala pretežno nespremenjena, etničnost pa reducirana na »igračkanje in kič« (Bissoondath 82–84). Tudi Bissoondathova knjiga podaja kulturno podobo, na kakršno opozarja Blodgett v zvezi s prvotno bilingvalnostjo: podobo družbe, kjer jeziki vzpostavljajo območje teritorialnosti, ne pa kanalov komunikacije (Blodgett, *Comparative*). Na ta vidik opozarja tudi Evelyn Hinz, ki kanadske multikulturnosti ne povezuje s hibridnostjo kultur, ampak z »veččasnostjo«; opozarja na možnost, da v Kanadi ne gre za aktivni soodnos kultur, marveč za sobivanje. Prav prostorsko teritorialni aspekt – velikost dežele – naj bi po njenem mnenju spodbujal dvoumen odnos do pretežno pomanjkljive komunikacije med etničnimi skupinami (Hinz ix–xii). Težko je v njenem izvajanju spregledati sled pogosto kritiziranega koncepta »garnizijske mentalitete«, ki jo je kot utemeljitveni mit skušal vzpostaviti Frye: namreč podobe širnega (in pri Fryeju strah zbujajočega) fizičnega prostora, »severne meje«, ki naj bi v kanadskem prebivalcu – priseljencu – zbujala grozo in izolacijo v majhne skupnosti brez komunikacije (Frye, *Conclusion* 829–31). Ta sorodnost nas opozarja vsaj na dejstvo, da v obeh konceptih še obstajajo skupne točke in da zato tudi v multikulturnosti še lahko iščemo težnjo k enotnosti, bodisi državni bodisi v pravem pomenu nacionalni enotnosti. Težnja k enotnosti pa v vsakem primeru v sebi skriva hierarhična razmerja, četudi v polju različnih in raznolikih diskurzov – in jih, kot opozarja V. M. Verhoeven, skriva tudi v kanadskem primeru, kjer imamo po njegovem mnenju oprava prav s konceptom nacionalne kulture kot bahtinovskega polja različnih diskurzov (Verhoeven 98, 113).

Prav na tej točki se v dileme multikulturnosti in kanadske literarne vede na značilen način vklaplajo komparativisti, ki se metodološko opirajo na empirično literarno znanost, predvsem pa na polisistemsko teorijo. Polisistemska teorija je pokazala svojo uporabnost ravno pri raziskovanju različnih »manjših« literatur in njihovih stikov z dominantnima literaturama v Kanadi, saj omogoča obravnavo literarnih sistemov, kulturnega oziroma družbenega okolja, ne da bi se bilo pri tem potrebno opredeljevati do hierarhičnih razmerij med lingvističnimi skupinami.

Skladno s polisistemsko teorijo raziskovalci ohranjajo kot možni okvir obe hipotezi glede posamičnih etničnih literatur: da gre za šibke, a samostojne sisteme, ali pa za periferne pojave večjega sistema oz. polisistemov, zlasti upoštevaje tudi »matične« sisteme priseljencev (Dimić, *Literatures*

567–68). Pri tem dovolj realistično ugotavljajo, da se posamične »manjšinske« literature neobhodno stapljajo z dominantno literaturo in dobivajo svoje (drugačno) mesto v enem izmed obeh dominantnih polisistemov (prav tam 571, 573). Ob teh metodoloških predpostavkah torej še ohranjajo osredotočenost na enoten okvir (sistem), in tudi na tisto, kar naj bi ta okvir povezovalo. Tako ne čudi, da E. D. Blodgett delo »Dimičevega« Inštituta za primerjalno književnost in kulture, glavnega žarišča sistemskih in empiričnih pristopov k literaturi, izpostavi tudi kot enega izmed poizkusov, da bi dosegli »desideratum«, h kateremu težijo primerjalne študije kanadskih literatur, to pa je »zgodovina kanadskih literatur, tako utemeljitvenih kot tistih z manjšo razširjenostjo« (*Comparative*). Blodgett je delo Dimičevega Inštituta prišel k istemu »desideratumu«, h kateremu je želel prispevati sam in ki izhaja iz njegove lastne predpostavke o razmerju med enovitostjo in različnostjo, po kateri »Kanado še vedno zaznavamo kot nacijo, čeprav v množini« (prav tam). Zato naj bi primerjalne študije kanadskih literatur po njegovem mnenju prispevale k splošnemu dialogu med skupinami/diskurzi v Kanadi; to pa je stališče, ki je, preneseno na mednarodni domet, kajpak enako Tötösyjevemu stališču o bistvu primerjalne književnosti kot o ukvarjanju z Drugim (Virk 24, Tötösy 11, 17 idr.).⁹

V primerjavi z začetnimi tematološkimi študijami se je v sodobni kanadski literarni vedi očitno razširil spekter literarnega raziskovanja, vendar se v zmečani obliki ohranjata dve značilnosti, ki ju je bilo mogoče opaziti že ob njenih začetkih pri tematologih. Prva je usmeritev k širšemu kulturnemu kontekstu literarnih raziskav, druga pa večje osredotočenje na korpus »nacionalnih« tekstov in kultur, ne glede na metodologijo. Usmeritev h kulturnemu kontekstu je bila zlasti v zvezi s tematologijo dostikrat kritizirana, a se je nadaljevala tudi v nekaterih poststrukturalističnih praksah in v primerjalnih književnih študijah, kjer je postala celo eno osnovnih žarišč raziskovanja. Raziskovanje kanadskega korpusa pa seveda ni več (neposredno) nacionalno ideološko, prav tako ne poteka več v znamenju anglofone hegemonije, vendar še do neke mere sledi tendenci po osredotočenju na nacionalno/e literaturo/e in se vklaplja v potrebo po definiciji razmerja med enovitostjo in raznolikostjo kanadskih kultur in skupin; slednje velja zlasti za primerjalne kanadske študije, ki primerjanje literatur in kultur opredeljujejo kot dialog med diskurzi in kot spoznavanje Drugega. Mogoče pa je sklepati, da je bila usmeritev k sociološkimi pristopom in k metodologiji kulturnih študij v veliki meri pogojena ne le z vprašanjem »nacionalnosti« kanadskih literatur in njihovega kulturnega konteksta, ampak zlasti z vprašanjem razmerja med enovitostjo in raznolikostjo, ki se v zadnjih desetletjih vztrajno zastavlja v teoriji in praksi kanadske multikulturalnosti.

OPOMBE

¹ Kljub nekaterim težavam in nevšečnostim lahko govorimo o razmeroma normalnem razvoju komparativistike v Kanadi, kar poleg Rajanovega pregleda akademskega tiska potrjuje tudi pregled Milana Dimića v nekoliko starejšem članku o stanju kanadske primerjalne književnosti (prim. Dimić, *Comparative* 65–74).

² S trditvijo, da je bila angleško-kanadska literarna veda dominantna, merim na v Kanadi pogosto izraženo percepcijo odnosov med anglo-kanadsko in francosko-kanadsko literarno vedo znotraj države.

³ Najočitneje o pomenu vprašanja nacionalne identitete, kakor se je uveljavilo v razmišljanjih o literaturi, priča zbornik *Towards a Canadian Literature* (gl. Daymond in Monkman), ki prinaša strnjen pregled člankov, esejev in manifestativnih zapisov od l. 1752 dalje, v njih pa se najdosledneje in daleč najpogosteje pojavlja ravno vprašanje specifične kanadskosti v Kanadi zapisane literature; o tem vprašanju so kritiki in literati razpravljali vse do sedemdesetih let 20. stoletja.

⁴ Med tipične tematološke študije ob delih Atwoodove prištevamo še knjige Laurencja Ricouja *Vertical Man / Horizontal World*, (Vancouver: University of British Columbia Press, 1973), Johna Mossa *Patterns of Isolation in English Canadian Fiction* (Toronto: McClelland and Stewart, 1974) ter D. G. Jonesa *Butterfly on Rock* (Toronto: University of Toronto Press, 1970).

⁵ Podobnosti med nacionalno spodbudno funkcijo kanadske in slovenske književnosti, zlasti pa literarnega kritištva in literarne vede je prvi zaznal Mirko Jurak v svojem članku o Margaret Atwood in Northropu Fryeju (gl. Jurak, *Northrop*), podrobneje pa sem mehanizme kulturnega okolja, ki so narekovali izpostavljenost nacionalno spodbudno funkcijo v obeh literaturah skušal obdelati sam v svoji doktorski disertaciji (gl. Potocco, *Kulturna*).

⁶ Večino kritiških zadržkov do tematološke prakse, zlasti s strani poststrukturalističnih, pa tudi s strani drugače usmerjenih avtorjev sistematično popiše Barry Cameron v citiranem prispevku (Cameron 112–113, 116–118 idr.), vendar je smiselno opozoriti na dejstvo, da se je v zadnjem času vse bolj pričela uveljavljati zavest o vsaj delni pristranskosti tovrstnih napadov. Zlasti R. M. Brown, ki je bil sam eden izmed prvih kritikov tematologov, ob ponovni evalvaciji kanadske kritiške situacije opozarja, da ti napadi niso bili vselej upravičeni, še toliko manj pa je bila na podlagi kanadske prakse upravičena splošna odklonila sodba do raziskovanja teme (gl. Brown, *Practice*).

⁷ Med komparativisti, ki so si morebiti večji ugled kot doma prisluzili v mednarodnem prostoru, je treba omeniti vsaj Evo Kushner, predsednico Mednarodne zveze za primerjalno književnost (ICLA) v letih 1979–82. Medtem ko je bil pretok komparativno usmerjenih literarnih raziskav v nacionalno literarno vedo dolgo časa razmeroma šibak – kar smo videli npr. ob primeru Northropa Fryeja –, pa prav pri Kushnerjevi lahko opazimo zaznavnejši pretok v obratni smeri. Tu nimam v mislih le nekaterih detajlnih formulacij novejšega datuma, npr. ko se Kushnerjeva obregne ob »naivne tematološke študije« (Kushner, *Is Comparative*, odst. 3), z izrazom, ki je bil v Kanadi eksplicitno v rabi kot sodba o tematoloških obravnavah Atwoodove, Jonesa in Mossa, in katerega omejeno, pogosto neutemeljeno rabo je problematiziral šele R. M. Brown (Brown, *Practice*). Pomembneje je, da se Kushnerjeva izraziteje – in pozitivneje od, npr., Linde Hutcheon – nasloni na tradicijo N. Fryeja, in sicer prav na tisti segment Fryjevega dela, ki se je gibal na meji med nacionalno literarno vedo in širše usmerjenimi raziskavami. V svoji knjigi *Itineraries in Comparative Literature* v enem izmed poglavij raziskuje Fryevo dediščino, ki jo je mogoče povezati z avtoričinim razumevanjem mita in imaginacije v literaturi (v isti knjigi). Oboje je bilo tudi v središču Fryevih raziskav, v tej perspektivi pa je najbrž potrebno razumeti tudi enega izmed predlogov Kushnerjeve za prihodnost primerjalne književnosti v debati, ki je sledila Bernheimerjevemu poročilu – da naj primerjalna književ-

nost prične znova odkrivati simbolno funkcijo, ki jo ima literatura znotraj kulture in v odnosu do drugih kultur (Kushner, *Is Comparative*, odst. 17). To pomeni, da je potrebno raziskovati, kakšna je njena imaginativna funkcija, funkcija identifikacije, ki literaturo povezuje s tistim, kar je že Frye pogosto imenoval družbeni mit, lahko pa bi fryevski mit imenovali tudi družbeno imaginarno. Takšne raziskave so bile, kot torej opozarja B. Rajan, vsaj do l. 1991 v Kanadi podcenjene, a konzervativizem, na katerega opozarja Rajan, je bil v kanadski akademski sferi prisoten tudi še kasneje, na kar dovolj pogosto opozarja Tötösy de Zepetnek.

⁸ Danes že »šolski« primer razprave, ki zliva obe področji v postkolonialne kulturne študije, je Hallov spis »Cultural Identity and Diaspora«, objavljen v zborniku *Community, Culture, Difference* (gl. Rutherford). Na podobno zlivanje pa naletimo tudi v drugih Hallovih delih, npr. v zborniku, ki ga je uredil Hall skupaj s P. Du Gayem *Questions of Cultural Identity*. Kot klasični primer zlivanja obeh področij je, nenazadnje, potrebno omeniti vsaj še delovanje najbolj najbolj znanega izmed teoretikov postkolonialnih študij, Homija Bhabhe, npr. v že omenjenem Du Gayevem in Hallovem zborniku.

⁹ Čeprav že Dimić opozarja, da bi morala biti prav t. i. »primerjalna kanadska književnost« najbolj cvetoče področje kanadskih komparativnih raziskav (Dimić, *Comparative* 71–72), pa trenutno stanje povsem ne potrjuje njegove napovedi. O tem priča, denimo, položaj E. D. Blodgetta, ki se je s študijo *Configuration* (Ontario: ECW Press, 1982), zlasti pa s svojim poizkusom kanadske literarne zgodovine *Five-Part Invention: A History of Literary History in Canada*, uveljavil kot eden izmed najvidnejših predstavnikov primerjalnih raziskav kanadskih literatur. Blodgett s primerjalnim raziskavanjem na eni strani širi meje diskurza, značilnega za kanadsko nacionalno literarno vedo, na drugi strani pa vendarle ostaja zamejen pretežno v primerjavo književnosti, ki jih tako ali drugače opredeljuje kot kanadske literature, zaradi česar se njegove raziskave zelo približajo nacionalni literarni vedi. Kako se od primerjalnih raziskav kanadskih literatur lahko razlikuje mednarodno komparativno raziskovanje, je najbolj vidno, če Blodgettovo Literarno zgodovino primerjamo z najnovejšimi dosežki drugega Kanadčana, komparativista Maria J. Valdésa. V mislih imam Valdésovo delo v okviru projekta *Rethinking Literary History – Comparatively*, katerega osnovna izhodišča so podana v istoimenski knjigi (L. Hutcheon in M. Valdés, ur. *Rethinking Literary History*. Oxford: Oxford UP, 2002) in katerega rezultat je med drugim ambiciozna študija *Literary Cultures of Latin America: A Comparative History* (Djelal Kadir in M. Valdés, ur. NY: Oxford UP, 2004). Valdésova izhodiščna točka je podobna kot pri Blodgettu. Po Blodgettovem mnenju je Kanada paradigmatični primer izkušnje, ki ruši literarno zgodovino kot enovito in enotno narativo, saj je v Kanadi moč govoriti vsaj o petih različnih ideološko-diskurzivnih pozicijah (anglo-kanadski, francosko-kanadski, indijanski, inuitski in imigrantski). Tudi Valdés literarno zgodovino razume kot narativo, pravzaprav kot niz narativ, katerih enotnost je lahko – v primeru Latinske Amerike – samo umetni konstrukt, v resnici pa je po vsem kontinentu bolje govoriti o »področjih družbene in kulturne dinamike, ki so postala kulturna območja interakcije« (Valdés, odst. 8). Valdés v primerjavi z Blodgettom ne širi le teritorialnega območja primerjave (z ene države na cel kontinent), marveč se pri njem primerjava še očitneje seli v območje primerjave kultur in družbenih skupin. Pojem literarne kulture kot izhodiščno točko sicer postavlja literaturo, a zato, da bi se dokopali do »historične narative pisateljeve/ičine prisvojitve lastne kulture in kultur, s katerimi se je bil/a srečal/a« (prav tam). Valdés v svojem metodološkem kredu izhaja s stališča, ki ni povsem nepodobno stališču Kushnerjeve ali celo Fryeja. Književnika pojmuje kot del skupnosti (denimo jezikovne skupnosti), ki deluje kot skupek medsebojnih odnosov, skupnih zadev, in ki zlasti temelji na občutku pripadnosti (Valdés, odst. 1), skratka, skupnosti, ki je utemeljena v skupnih identifikacijah, kar je podobno Fryevi določitvi pisatelja kot tiste instance, ki bodisi reproducira konvencije družbenega mita bodisi postaja prostor, kjer od družbenega mita osvobojena »verbalna struktura privzema lastno obliko« (Frye, *Conclusion* 835–36). Vsekakor Valdés podobno kot Frye – čeravno iz

drugačne teoretske baze – govori o družbenih kodih (Valdés, odst. 5), literaturo pa pojmuje kot simbolni izraz prav takšnih kodov (prav tam, odst. 6). Projekt »literarnih kultur Latinske Amerike«, ki skuša orisano metodološko osnovo udejanjiti v praksi, slednjič – za razliko od Blodgetta – vztraja pri tem, da se literarna zgodovina nikoli dokončno ne fiksira, da torej ne doživi zaprtja različnosti narativ, zaprtja, kakršnega do neke mere implicira Blodgett s svojim pogledom na »primerjalno kanadsko književnost«, ko govori o razmerju med različnostjo in enotnostjo kanadskih diskurzov (Blodgett, *Comparative*).

BIBLIOGRAFIJA:

- Atwood, Margaret. *Survival, A Thematic Guide to Canadian Literature*. 1972. Toronto: McClelland & Stewart, 1996.
- Bernheimer, Charles. *Comparative Literature in the Age of Multiculturalism*. Baltimore & London: John Hopkins University Press, 1995.
- Bissoondath, Neil. *Selling Illusions: The Cult of Multiculturalism in Canada*. Toronto: Penguin, 1994.
- Blodgett, E. D. »Comparative Literature, Canadian.« *The Canadian Encyclopedia*. Historical Foundation. 2007. 18. 1. 2007 <<http://www.thecanadianencyclopedia.com>>.
- . *Five-Part Invention: A History of Literary History in Canada*. Toronto: University of Toronto Press, 2003.
- Brown, Russell Morton. »Critic, Culture, Text: Beyond Thematics.« *Essays on Canadian Writing* 11 (1978): 151–83.
- . »The Practice and Theory of Canadian Thematic Criticism: A Reconsideration.« *University of Toronto Quarterly* 70.2 (2001). 10. 10. 2005 <<http://www.utpjournals.com/product/utqarticles/702brown.html>>.
- Cameron, Barry. »Theory and Criticism, Trends in Canadian Literature.« New 108–32.
- Chilton, Myles. »From Thematic to Theoretical: The Historical Urge in Canadian Criticism.« *49th Parallel* 12 (2003). 20. 1. 2007 <http://www.49thparallel.bham.ac.uk/back/issue12/chilton.htm#_edn23>.
- Daymond, Douglas M. in Leslie G. Monkman, ur. *Towards a Canadian Literature: Essays, Editorials and Manifestos, Vol. 1 & 2*. Ottawa: Tecumseh Press, 1984/85.
- Dimić, Milan V. »Comparative Literature in Canada.« *Neobelicon* 12.1 (1985): 59–74.
- , ur. *Literatures of Lesser Diffusion*. Posebna številka revije *Canadian Review of Comparative Literature* 16.3–4 (1989).
- Frye, Northrop. *Anatomy of Criticism*. 1957. Princeton: Princeton University Press, 1973.
- . »Conclusion.« *Klinck* 821–849.
- . *The Bush Garden: Essays on the Canadian Imagination*. Toronto: Anansi Press, 1971.
- . *The Stubborn Structure*. London: Methuen & Co., 1974.
- Du Gay, Paul in Stuart Hall, ur. *Questions of Cultural Identity*. London: Sage, 1996.
- Jurak, Mirko. »Northrop Frye and Margaret Atwood: on National Identity in Canadian Literature.« *Missions of Interdependence*. Ur. Gerhard Stilz. Amsterdam-New York Rodopi, 2002. [23]–34.
- Juvan, Marko. »Od literarne teorije k teoriji literarnega diskurza: fragmenti za uvod.« *Perspektive slovenistike ob vključevanju v Evropsko zvezo*. Ur. Marko Jesenšek. Ljubljana: Slavistično društvo Slovenije. 81–94.
- Hinz, Evelyn J., ur. *Idols of Otherness: The Rhetoric and Reality of Multiculturalism*. Posebna številka revije *Mosaic* 29.3 (1996).
- Irvine, Lorna Marie. »Pluralism, Diversity, Heterogeneity: Continuing the Debate.« *Hinz* 141–53.

- Klinck, Carl F., gl. ur. *Literary History of Canada, Canadian Literature in English*. Toronto: University of Toronto Press, 1965.
- Kushner, Eva. »Is Comparative Literature Ready for the Twenty-First Century?« *CLCWeb: Comparative Literature and Culture: A WWWeb Journal* 2.4 (2000). 20. 4. 2007 <<http://clwebjournal.lib.purdue.edu/clcweb00-4/kushner00.html>>.
- — —. *Itineraries in Comparative Literature: The Living Prism*. Montreal: McGill-Queen's University Press, 2001.
- Lecker, Robert. »'A Quest fo the Peaceable Kingdom': The Narrative in Northrop Frye's Conclusion to the Literary History of Canada.« *PMLA* 108.2 (1993), 283–93. JSTOR, Biblioteche del' Università di Siena. 28. 6. 2006 <<http://www.jstor.org>>.
- — —. »Response to Frank Davey.« *Critical Inquiry* 16.3 (1990), 682–689. JSTOR, Biblioteche del' Università di Siena. 28. 6. 2006 <<http://www.jstor.org>>.
- Loriggio, Francesco. »Multiculturalism and Literary Criticism: Comparisions and Possibilities.« *Hinz* 187–203.
- New, William H., gl. ur. *Literary History of Canada, Canadian Literature in English, 2nd Edition, Vol. 4*. Toronto [etc.]: University of Toronto Press, 1990.
- Mandel, Eli W. »Towards a Theory of Cultural Evolution.« *Canadian Literature* 1 (1959): 51–67.
- Moisan, Clément. *A Poetry of Frontiers: Comparative Studies in Quebec/Canadian Literature*. Victoria: Press Porcépic, 1983.
- — —. »Works of Literary History as an Instance of Historicity.« *Poetics Today* 12.4 (1991): 685–96.
- Potocco, Marcello. »Kulturna identiteta in estetskost v slovenski in angleški kanadski poeziji.« Doktorska disertacija, Univerza v Ljubljani, 2006.
- Rajan, Bachalandra. »Scholarship and Criticism.« *New* 133–58.
- Ravvin, Norman. »Foundational Myths of Multiculturalisma and Strategies of Canon Formation.« *Hinz* 117–28.
- Rutherford, Jonathan, ur. *Community, Culture, Difference*. London: Lawrence & Wishart, 1990.
- Sanfilippo, Matteo. »Margaret Atwood, il Canada e gli Stati Uniti.« *Rivista di Studi Canadesi/Canadian Studies Review* 7 (1994): 19–34.
- Sutherland, Ronald. *Second Image: Comparative Studies in Quebec/Canadian Literature*. Toronto: New Press, 1971.
- Stratford, Philip. *All the Polarities: Comparative Studies in Contemporary Canadian Novels in English and French*. Toronto: ECW Press, 1986.
- Valdés, Mario J. »A Historical Account of Difference: A Comparative History of the Literary Cultures of Latin America.« *CLCWeb: Comparative Literature and Culture: A WWWeb Journal* 4.2 (2002). 20. 4. 2007 <<http://clwebjournal.lib.purdue.edu/clcweb02-2/valdes02.html>>
- Verhoeven, W.M. »How Hyphenated Can You Get?: A Critique of Pure Ethnicity.« *Hinz* 97–116.
- Vidmar, Josip. *Kulturni problem slovenstva*. 1932. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1995.
- Virk, Tomo. »Primerjalna književnost danes – in jutri?« *Primerjalna književnost* 24.2 (2001): 9–32.
- Tötösy de Zepetnek, Steven. *Comparative Literature: Theory, Method, Application*. Amsterdam – Atlanta: Rodopi, 1998.

Literary Studies and National Ideological Trends: A Canadian Example

Key words: comparative literature / Canada / cultural studies / multiculturalism / cultural identity

The crisis of comparative literature – which was often hinted at following the publication of the Bernheimer Report and Tötösy de Zepetnek's *Comparative Literature: Theory, Method, Application* – has undoubtedly been affected by the rise of poststructuralism and anti-essentialist tendencies. Especially Tötösy's book and his work have been contradictory because one of Tötösy's primary intentions was to improve the material status of comparative literature. Instead, his *Comparative Literature* has become the *Comparative Cultural Studies*. Although this development also has to be attributed to pragmatic reasons, comparative literature in Canada, where Tötösy had worked, was not specifically undernourished. Nevertheless, the "emotional and intellectual primacy" of the nationally oriented research of literature was clearly present even in the 1990s. Despite its earlier beginnings, the urge to define a single Canadian identity became dominant only in the 1960s and 1970s, with the criticism of Northrop Frye, and with the rise of nationalism, and especially with "thematic criticism." Thematic critics were widely attacked in the 1980s and later, but many of their commentators have themselves used the research of literature to reflect national identity. Poststructuralist authors noted that, in the works of thematic critics, literary criticism had actually become cultural criticism, but they did not attack treatment of literature as a "discursive practice." Instead, they attacked the notion of fixed cultural identity. However, although it did not specifically focus on reflecting the national identity, even the practice of poststructuralist criticism was still mainly oriented to the corpus of Canadian literature. Both tendencies – research on mainly Canadian literature and the tendency towards cultural criticism – are also evident in studies of multiculturalism, although here cultural differences are often put forth as a Canadian unifying principle. Systemic and empirical approaches to literature took this as a productive basis to study the intersections of Canadian literatures, largely within the context of the common Canadian framework. According to some comparatists (e.g., Blodgett), this literature is available to comparative research on its differing discourses and literary traditions.

April 2007